MARTIN LINGS

Tasavvuf Nedir?

NEFES

İÇİNDEKİLER

Mütercimin Önsözü 7
Mütercimin Girişi 15
Müellifin Önsözü 50
1. Bölüm: Tasavvufun Menşei ve Özgünlüğü 53
2. Bölüm: Tasavvufun Evrenselliği 63
3. Bölüm: Kitap 73
4. Bölüm: Peygamber 85
5. Bölüm: Kalp 101
6. Bölüm: Doktrin 125
7. Bölüm: Yöntem 141
8. Bölüm: Tasavvufun Kendine Özgülüğü 167
9. Bölüm: Asırlar Boyunca Tasavvuf 177
Kaynakça 213
Genel Dizin 218

MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ

René Guénon ve Fritjhof Schuon ile paradigmatik temelleri atılan tradisyonalist/gelenekselci ekolün XX. asırdaki önemli takipçilerinden ve fikir babalarından biri olan Martin Lings, aynı zamanda ekolün mânevî dinamiklerine yön vermede dikkate değer katkıları bulunan İngiliz asıllı bir Şâzelî şeyhidir.

Tradisyonalizm ekolüne adını veren ve üzerinde çok farklı yaklaşımların söz konusu olduğu "tradisyon" (gelenek, anane) kavramı görünüşte müphemlik barındıran bir olgudur. Bununla birlikte gelenekselci öğretiler dikkatle incelendiğinde, kavram içeriğinin bir yandan zıddiyet diğer yandan özdeşlik ilişkisi içinde temellendiği, öğretilerin bu ilişki tarzlarının sonuçlarını ifade ettiği rahatlıkla görülebilir. Zıtlık ilişkisi, kadim-modern, kutsal-profan, Doğu-Batı, zâhirî-bâtınî vs. gibi pek çok ikilikleri barındırır. Buna göre gelenek denilen şey, her şeyden önce ve öte, mahiyeti itibariyle modernliğin, seküler olanın, Batı'nın ve egzoterizmin karşı kutbunda yer alır. Bu minvalde tradisyonalistler, profan dünya görüşüne sahip Batı modernliğinin, kadim Doğu metafiziklerinde rastlanan kutsal doktrinlerden kopuşunu, metafiziksel gelenekten sapmayı ifade ettiğini ileri sürerek, oldukça temelli Batı düşünce paradigması eleştirisine soyunurlar. Ancak eleştiriler hiçbir zaman kuru ve yüzeysel değildir. Gelenekselci ekol modern insanın kutsalla, kadim hikmet (sophia perennis) geleneğinin varlık, bilgi ve değer alanında beşer üstü ama beşeri dışlamayan ilâhî ilkeyle, primordiyal özüyle yeni-

den ve yinelenen biçimde irtibata geçmesini öngörür. Bu irtibat kutsalın medeniyet planında ilimler, kurumlar ve sanatlar başta olmak üzere her türlü tezâhürlerine katılım yoluyla gerçekleşir. Bu yol bir aydınlanmayı ve arınmayı gerektirir. Diğer bir ifadeyle bütün dinlerin özünde yatan kadim geleneğin tam idraki rasyonalist bir çaba değil, mistik bir tecrübeyi ve metafiziksel idrak yetisinin bilfiil hale getirilmesini şart koşar. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi, geleneğin özünde yatan ve her nevi çokluğu metafiziksel düzlemde özdeş kılan birliğin keşfedilmesiyle sonuçlanacaktır. Burada artık geleneğin özdeşliği ve birliğiyle karşı karşıya kalırız. Tradisyonalizmin yaşayan mümessillerinden biri olan Seyyid Hüseyin Nasr "gelenek" mefhumunu, dayandığı zıtlık ve özdeşlik mantığı çerçevesinde şöyle tarif eder ki, bu tarif belki de en kapsamlı ve özetleyici bir muhtevaya sahiptir: *"Teknik anlamda gelenek, insanlığa ilâhî bir kaynaktan vahyolunmuş ya da perdesi kaldırılmış hakîkat ve ilkeleri; peygamberler, velîler, avatarlar, logos ve diğer bilgiyi nakleden aracılardan teşekkül eden tüm kozmik sektörü, ilâhî kaynaklı ilkelerin hukuk, sosyal yapı, sanat, sembolizm, ilimler gibi farklı seviyelerdeki dallanıp budaklanmasını ve tezâhürlerini ve de tabii ki en yüce bilgiye yani mârifetullaha erme yollarını ifade eder."* (Seyyed Hossein Nasr, *Knowledge and the Sacred*, State University of New York Press, 1989, s. 64)

Türkiye'de yetmişli yılların sonlarına doğru, René Guénon'un *Modern Dünyanın Bunalımı* (çev. Nabi Avcı, 1979), *Doğu ve Batı* (çev. Fahrettin Arslan, 1980) adlı eserleriyle başlayan gelenekselci ekole ait metinlerin çeviri süreci, ilerleyen zamanlarda fikir çevrelerinde yansımasını bulmuş, ekolün özellikle modernizm karşıtı söylemi ve

esaslı Batı eleştirisi, pozitivist eğitimin dar kalıpları içerisinde sıkışıp kalmış ve metafiziksel bir soluk arayışında olan çok farklı düşünce mahfillerinde geniş bir ilgiyi ve tartışmayı da beraberinde getirmiştir.

René Guénon'un söz konusu iki çeviri eserini Martin Lings'in iki çalışmasının tercümeleri peşi sıra takip etmiştir: *Antik İnançlar ve Modern Hurafeler* (çev. Enes Harman-Ufuk Uyan, 1980), *Yirminci Yüzyılda Bir Velî* (çev. Ufuk Uyan-Bekir Şahin, 1982). İlk çalışma, teorik Guénoniyen modernite eleştirisinin özde devamı mahiyetinde olmakla birlikte, Türkiye'de gelenekselci algının modern dünyanın çelişki ve çıkmazlarını daha somut örnekler eşliğinde karşılaması için kadim dinî geleneklerin vazgeçilmez metafiziksel ilke ve mistik pratiklerini gözler önüne serer. Martin Lings'in ikinci çalışması ise tasavvuf üzerinedir. Batı akademisinde Doğulu bir mutasavvıf (Şeyh Ahmed el-Alâvî) üzerine ilk bilimsel monografilerden biri olan inceleme, tradisyonalist ekolün sadece kuru bir modernizm ve Batı tenkidi düzeyinde kalmadığını, asıl kaynağını genelde Doğu düşüncesi, özelde tasavvuf nazariyatı ve pratiğinden aldığını göstermesi bakımından, gelenekselci yaklaşıma ilgi gösteren Türk okurlarına ve Türkiye'deki gelenekselcilik anlayışına farklı ve otantik bir düşünce zemini hazırlamıştır. Bu çerçevede Türkiye'de gelenekselci eleştirel düşüncenin metafiziksel form kazanmasında ve dinî-mistik zeminde yeşermesinde Lings'in çalışmalarının öncü rol üstlendiği ileri sürülebilir. Bu zemin hazırlığının, yani gelenekselci perspektifin evrensel tasavvufî ve mistik dinamiklerinin açımlanmasının ilk misalleri, yine 80'li yılların başlarından itibaren Mustafa Tahralı'nın Guénon'un "Seyfu'l-İslâm", "Nefsini Bil", "İslâm Tasav-

vufu" başlıklı makalelerinin *Kubbealtı Akademi Mecmuası*'nda Türkçe'ye tercüme edilmesiyle ortaya konulmuştu. Guénon'un bu makaleleri, Lings'in *Yirminci Yüzyılda Bir Velî* kitabı, Titus Burckhardt'ın *İslâm Tasavvuf Doktrinine Giriş* (çev. Fahreddin Arslan) adıyla 1982'de yayın hayatımıza giren eseri, Türk entelijansiyasında gelenekselci ekolün metafiziksel ve sanatsal ilkeleri ile sûfî tefekkür arasında daimî paralellik ve özdeşlik ilişkisi kurmasına vesile olan ilk temel metinler olmuştur. Frithjof Schuon, Seyyid Hüseyin Nasr başta olmak üzere ekol mümessillerinin doktriner tasavvuf özelinde yazdığı kitapların Türkçe'ye kazandırılması, okur nezdinde gelenekselci düşüncenin anlaşılmasında tasavvuf fikriyatının her daim ihmal edilemez bir unsur olduğunun kanıtlarından biri olmuştur. Her ne kadar tradisyonalizm ile tasavvuf dâhil her türden dinî mistisizm arasındaki münasebetin varlığı sabit olsa da, bu münasebetin boyutlarını tespit etmek bir meseledir ve hâlihazırda akademik araştırmalara ihtiyaç duymaktadır. (Gelenekselciliğin Türkiye'de algılanış biçimi, genelde İslâm özelde tasavvuf öğretileriyle irtibatı hakkında bk. İlhan Kutluer, "Rene Guénon'dan Seyyid Hüseyin Nasr'a: Gelenekselci Ekol'e Ait Öğretilerin Türkiye'ye İntikali ve Algılanış Biçimleri", *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, 2013, s. 404-448; Nurullah Koltaş, *Gelenekselci Ekol ve İslâm*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2013.)

İşte elinizdeki Martin Lings'e ait *What is Sufism? (Tasavvuf Nedir?)* başlıklı kitabın, gelenekçi paradigmaya nazarî ve amelî tasavvuf bağlamında yeni bir form kazandırmaya çalışan öncü incelemelerden biri olduğu söylenebilir. Eserin tarafımızdan çevirisi, 90'lı yıllardan itibaren tradisyo-

nalistlerin kitaplarını okumanın getirdiği aşamanın neticesinde, söz konusu meselenin halline kapı aralamaya ve akademik araştırma ihtiyacına bir katkı sunmaya matuf olarak varlık kazanmıştır. Çeviri elbetteki hiçbir zaman tamamlanmayacak bir vetiredir. Her daim yenilenmesi, mânâyı heder etmeden her dönemde farklı kelime suretlerine ve lafız kalıplarına büründürülmesi gereken bir uğraşıdır. Bunun bilincinde olarak çevirinin kusursuz olduğunu iddia etmek, en azından tercüme faaliyetinin ruhuna aykırılık teşkil edecektir. Bu sebeple *Tasavvuf Nedir?* kitabının daha önceleri ve şimdi yapıldığı gibi, gelecek nesiller tarafından da yeniden güzel dilimize nakledilmesini temenni etmek yersiz bir heves ve hayal olmayacaktır. Martin Lings gibi William Shakespeare konusunda dünyanın sayılı uzmanlarından birinin, İngiliz dilini en üst seviyede kullanan bir şair yazarın metinlerinin tercümesiyse şayet söz konusu olan, bu temenni hayli yerindedir.

Tasavvuf Nedir? kitabı, gelenekselci ekolün teorik yaklaşımının temel etmenleri arasında yer alan tasavvuf disiplinini, çok yönlü entelektüel meraka sahip şahıslara, alan dışı okura, Batılı eğitim formasyonuna sahip, ancak içinde hakîkat tomurcuğu barındıran modern asrın insanına veciz bir şekilde tanıtmaya çalışan, bunu yaparken okurun iç dünyasının derinlerinde yatan metafiziksel olana yönelik dürtülerine dokunup geri çekilen bir eserdir. Tıpkı kitabın üzerine inşa edildiği ana metafor olan gelgit olayı misali.

En başta İngiliz dili ve edebiyatı mütehassısı olan yazar, eserini yüksek bir dil zevkiyle, derin bir edebî ve sanatsal incelikle kaleminden çıkarmış, bazı klasik tasavvuf kaynaklarına referansla ele aldığı tasavvufun temel meseleleri-

ni hakîkatin imkân vereceğinden daha fazla basite indirgemeden analitik üslupla yazmıştır. Bu sebeple kitap okunup bir kenara atılacak türde değil, bölümlerine tekrar tekrar geri dönülüp üzerinde tefekkür edilecek mahiyettedir.

Tasavvufa giriş literatürü içerisinde değerlendirebileceğimiz kitabın çeviri metnini sunmadan önce bir giriş kaleme aldık. Müellifin arayışlarla ve buluşlarla dolu hayatını, bu hayatın yazınsal neticeleri olan eserlerini genel itibariyle tanıtmak, kitabın sayfalarında ilerleyen okura muhtevaya yönelik bilgilenmede ve tefekkürde yardımcı olacağı umuduyla kaleme alındı giriş. Eserin karakteristik özelliklerini ve çeviri hususiyetlerini ise girişin sonunda kısaca ortaya koymaya çalıştık.

Martin Lings elinizdeki kitapta fikir pergelinin ucunu varlık dairesinin merkezinde yer alan ilâhî-nebevî hakîkat noktasına koyar, başta tasavvuf olmak üzere kadim dinî-mistik geleneklerde mündemiç olan mutlak hakîkat fikrinin farklı coğrafya ve kültürlerdeki tezahürlerini keşfetmeye koyulur. Dinî mistisizm dairesi içerisinde "İslâm mistisizmi" olarak tanımladığı tasavvuf, evrensel ve zorunlu olduğu kadar aynı zamanda orijinal, seçkinci, özgün, azametli, yükseklik ve derinlik boyutuyla karşısındaki her türlü düşünceyi ikincil plana iten bir mihenk taşıdır. Müellifin eserinin geneline yayılan, okura daima ısrarla hatırlattığı bir nokta vardır: Tasavvuf, ilk ve son din olan İslâm'ın ilk ve son mistik yoludur. İşte zâhirde sistemli ve bâtında objektif ilkelere dayalı bu tecrübî-mistik yola tâbi olmayanın metafiziksel doktrini her zaman hatâ payı verecektir. Yani usûlsuz vuslat muhaldir.

Kitabının son cümlesi tasavvuf sistematiğinin ancak yaşayan bir mürşid rehberliğinde hayatiyet kazanabileceğini,

müphem değil ciddi ve somut bir tecrübe olduğunu, yazılı tasavvuf metinlerinin -şayet burun tıkalı değilse kokuyu hissettirebilmekle birlikte- kişiyi sûfî kılamayacağını, İslâm mistisizminin "tarihsel-kültürel bir fenomen" denilip geçilemeyecek kadar hayatî ve modern dünyada hâlâ faal olduğu gerçeğini tüm açıklığıyla ortaya koyar:

"Asla unutulmamalıdır ki, yazılı metinler tasavvufun temel karakteri değildir. Bu son satırlar bağlamında sorulması gereken soru, 'Son birkaç yüzyılda kaç tane önemli tasavvuf kitabı yazılmıştır?' değil, 'Tasavvuf insanı ilâhî kaynağı ile bütünleştirmekte etkin bir vâsıta olmayı hâlihazırda sürdürmekte midir?' sualidir. Tasavvufun sunduğu tüm iyilik ve faydaları almaya istidatlı insanların giderek azaldığı bir gerçektir. Fakat kuşkusuz yukarıdaki son suale verilecek cevap olumludur."

Hikmet avcısı yazarın kitap vesilesiyle okurundan istediği tek bir şey vardır: Hakîkat evini ara, evin yolunu bul ve evin kapısını tıkla! Kapı muhakkak açılacaktır.

Semih Ceyhan
İstanbul, 2017

MÜTERCİMİN GİRİŞİ

Yakîn Makamında Bir Hayat: Martin Lings

Tradisyonalist ekolün önemli isimlerinden biri olan İngiliz mutasavvıf Martin Lings (Şeyh Ebubekir Sirâceddin el-Meryemî el-Alâvî ed-Derkâvî eş-Şâzelî) (1909-2005), 24 Ocak 1909'da İngiltere'nin Lancashire şehrinde dünya hayatına başladı. Protestan bir ailede yetişti. Babasının işi nedeniyle Amerika'ya giderek çocukluk yıllarını burada geçirdi. İngiltere'ye döndüğünde Bristol'da ilk tahsilini Clifton College'de aldıktan sonra, 1932'de Oxford Üniversitesi Magdalen College'in İngiliz Edebiyatı bölümünde lisansını, 1937'de yüksek lisansını tamamladı. Üniversitede özellikle Ortaçağ ve Rönesans devri İngiliz Edebiyatı profesörlerinden hocası, fantastik roman serisi *Narnia Günlükleri*'nin yazarı C. S. Lewis'den (ö. 1963) etkilendi. Hocası sayesinde ileride İslâm ile karşılaşmasına vesile olacak Ortaçağ tarihi ve kültürüne ilgisini artırdı. Oxford'dan 1932 yılında mezun olduktan sonra Polonya'da bir süre İngilizce öğretmenliği yaptı. 1935-1939 yılları arasında Litvanya Kaunas Üniversitesi'nde Anglo-Saxon ve Ortaçağ İngilizcesi dersleri verdi. Dil öğrenmedeki üstün kabiliyeti sayesinde kısa sürede Litvanyaca öğrendi ve Litvanya okullarında okutulmak üzere Litvanyaca-İngilizce ders kitabı yazdı. Dante'nin *İlahi Komedya*'sını orjinal dilinden okumak için İtalyanca, Hinduizm metinlerini okumak için Sankristçe öğrendi.

Çeşitli dünya dinlerini araştırması esnasında, 1935 yılında Fransız metafizikçi, tradisyonalist ekolün ilk temsilcilerinden René Guénon'un (Abdülvâhid Yahya eş-Şâzelî) (1886-1951) eserlerini keşfetti. Bu eserler, bir yandan dünya dinlerine ilgisini derinleştirirken diğer yandan modern dünyayı bâtınî ve zâhirî gelenek açısından her yönüyle sorgulamada ve tenkit etmede anahtar rol üstlenmiştir. Ancak Lings'in asıl arayışı dışta değil, kendi iç dünyasındadır. Bu arayış hakîkate duyulan bir özlemdir. Özlemini ilk önce Hinduizm'de sorasında Hıristiyanlık'ta teskin etmeye çalışır. Vefatından kısa süre önce kaleme aldığı *Öze Dönüş* adıyla Türkçe'ye tercüme edilen *Return to the Spirit* kitabının ilk bölümünde gençlik yıllarındaki bu arayış yolculuğunu şöyle anlatır:

"20'li yaşlarımın sonlarında Rene Guénon'un kitaplarıyla tanıştığımda, hakîkate daha önce hiç bu denli yaklaşmadığımı fark etmiştim. Çocukluğumdan beri bir şeylerin ters gittiğinin farkındaydım; geçmişe hep özlem duydum. Kendimi hiçbir zaman garabet ve çirkinliklerle dolu çağdaş medeniyetler devrine ait hissetmedim. O sıralar bu yabancılık hissinin benim için doğrudan dinle ilişkili bir durum olduğunu da sanmıyorum. Oxford yıllarında, ara sıra ettiğim dualar dışında yaptığım bir ibâdet yoktu. Fakat insanoğlu, mütedeyyin fıtratı itibariyle, dinin olmadığı yerde o boşluğu mutlaka başka bir öğreti ile dolduruyor. Geriye dönüp baktığımda görüyorum ki, tabiat ve sanat merkezli bir güzelliği kendime din edinmiştim o yıllarda. Tüm olup bitenler ve Ezelî olana duyduğum özlem beni adım adım Guénon'a yaklaştırırken, bir yandan da beni çok daha derinden sarsacak bir dönüşüme hazırlıyordu. O sıralar henüz benim için çok yeni bir keşif olan ezoterizm hafsalamı zorluyor, zihnimin

daha önceleri yarı uykuda olan, paslanmaya yüz tutmuş melekelerini harekete geçiriyor; Müteal olana duyduğum özlemi derinleştiriyordu. İçimdeki bu devinim sadece ilham düzeyinde kalmayıp, irademi de tasarrufu altına almak istiyordu sanki. Diğer hakîkatleri dışlayan tek bir din olduğu fikri bana entelektüel düzeyde hiçbir zaman makbul gelmemiştir. Fakat artık gelmiş geçmiş tüm dinlerin, farklı kavimlerin farklı ihtiyaçlarını karşılamak üzere nâzil olup, tıpkı merkezi Tanrı olan bir dairenin çevresindeki noktalar gibi, Tanrı'ya eşit uzaklıkta ve Tanrı katında müsâvi olduklarını kalben de tasdik etmiştim. Bir araya gelip dairenin çevresini oluşturan bu noktalar, dinlerin zâhirî boyutunu temsil ederken, bu noktaları merkez noktasına bağlayan yarıçaplar, zâhirden farklı iç dinamiklere ve daha zorlu şartlara sahip. bâtınî yolda yürümeye istidadı olanlar için bir vuslat imkânıdır.·Hangi yarıçapı, hangi tarîki seçmem gerektiği konusunda hiçbir fikrim yoktu, fakat bir irfan yoluna girmem gerektiğini artık kat'i suretle biliyordum. Guénon'dan öğrendiğim kadarıyla bir yol bulmadan evvel İslâmî terminolojiyi kullanacak olursak bir mürşide intisap edip, dervişlik ikrarı vermem gerekiyordu. Virdin derin hakîkatlerinden yine Guénon sayesinde haberdar oldum. 'Tüm virdlerin en aslî ve en kadim gayesi, varlığın farklı unsurları arasında bir harmoni yakalamak ve yayılan titreşimlerle özü harekete geçirerek dinin üst ilmiklerini açma imkânı sağlamaktır.' Bu doğrultuda, hazır bulunan imkânlarla dinsel olana bir yerinden tutunmaya karar·verdim ve o an benim için en yakın kaynağa Roma Katolik Kilisesi'ne gittim. Tüm toyluğuma rağmen kendimi yoğun bır mânevî hayata vakfetmiştim. Sabah, akşam ayinlere katılıyor, günlerimi tesbihatla geçiriyordum. İbâdet ve itaatim kısa sürede meyvesini verdi. O

MARTIN LINGS

Tasavvuf Nedir?

Türkiye'de okurlar tarafından *Hz. Muhammed'in Hayatı* adlı kitabıyla tanınan Martin Lings'in (Ebubekir Sirâceddin) *"Tasavvuf Nedir?"* adlı bu eseri; tasavvufa dair temel konu ve meseleleri, tasavvuf disiplinini kısa ve öz bir şekilde işlemekte, tasavvufa giriş kitabından beklenen doktriner içeriği sembolik bir üslupla ortaya koymaktadır.

Basitliğin içinde oldukça derin ve tefekküre açık yorumlara giderken okuru zaman zaman şaşırtıcı noktalara götüren eser; tasavvufun temel inceleme konuları arasında yer alan tasavvufun kökeni, evrenselliği, tasavvufun diğer İslâmî ilimlerden ayrılan hususiyetleri, sûfî bilginin kaynağı olarak kalp, tasavvuf doktrini ve sûfî yöntem üzerinde durmakta, Kur'an, peygamberlik, kelime-i şehâdet, namaz, oruç gibi dinin yapıtaşlarının barındırdığı hikmetleri ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Ayrıca okuru tradisyonalist perspektifi takip ederek hem metafiziksel düşünceye çekmekte hem de İslâm'ın bir ilim, tefekkür ve sanat medeniyeti olduğunu anlamaya davet etmektedir.

ISBN 978-605-9901-37-6
9 786059 901376
₺ 22